

valtion humanistisen toimikunnan alaisen Nykysuomen laitoksen kielilautakuntana. Sen puheenjohtajana oli tämän vaiheen aikana professori Terho Itkonen ja jäseninä professorit Lauri Hakulinen (vuoteen 1974), Osmo Ikola ja Aimo Turunen sekä professori Matti Sadeniemi (vuoteen 1974 asemansa perusteella Nykysuomen laitoksen johtajana, vuodesta 1975 Lauri Hakulisen seuraajana) ja maist. Esko Koivusalo (vuodesta 1974 asemansa perusteella Nykysuomen laitoksen vt. johtajana).

Tämä lautakunta toimi alkuvuoteen 1976. Keväällä 1976 sen seuraajaksi tuli opetusministeriön nimittämä suomen kielen lautakunta, joka toimii Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen kielitoimiston asiantuntijaelimenä. Lautakunnan koostumus on entinen (puheenjohtaja Itkonen, jäsenet Ikola, Turunen ja Sadeniemi sekä kielitoimiston päällikkö Koivusalo), lisänä kuitenkin kaksi uutta jäsentä: opetusneuvos Osmo Ranta ja kirjailija Arvo Salo.

Virittäjän Kielemme käytäntö -osastossa on julkaistu Suomen Akatemian kielilautakunnan ja Nykysuomen laitoksen kielilautakunnan suosituksia vuosien mittaan kaikkiaan kolmisenkymmentä kertaa (1950: 198, 361, 1951: 99, 1952: 69, 350, 1953: 333, 1954: 207, 1955: 87, 204, 1956: 97, 177, 1957: 152, 231, 345, 1958: 232, 380, 1959: 224, 527, 1961: 262, 342, 1963: 199, 1966: 251, 1967: 346, 1968: 103, 226, 1969: 327, 1971: 340, 1973: 100, 197). Seuraavaan on koottu Nykysuomen laitoksen kielilautakunnan suosituksia sen viime vuosilta. Vastedes Virittäjä jatkaa sarjaa julkaisemalla suomen kielen lautakunnan suosituksia.

Kielilautakunnan suosituksia

V. 1949 perustettu Suomen Akatemian kielilautakunta jatkoi toimintaansa vuodesta 1970 lähtien uudistetun »akatemian» yhteydessä,

Valtioiden nimet

Suomen Tietotoimisto oli tiedustellut eräitä valtioiden nimiin liittyviä seikkoja. Lautakunnan mielestä lehtikielessä sopii hyvin käyttää virallisten, usein pitkien valtionnimien sijasta epävirallisia nimiä, jotka ovat syntyneet lyhyden tai havainnollisuuden vuoksi. Siis: Länsi-Saksa (ei välttämättä Saksan liittotasavalta), Neuvostoliitto (ei välttämättä Sosialististen neuvostotasavaltojen liitto). Vakiintuneita kirjainly-

henteitä voidaan käyttää, mutta varsinaiset sananimet ovat suositeltavampia (*Yhdysvallat* mieluummin kuin *USA*; *Länsi-Saksa* tai *Saksan liittotasavalta* mieluummin kuin *BRD*).

Kaikista virallisista valtionnimistä (esim. *Saksan demokraattinen tasavalta*) ei voida johtaa kansalaisennimeä. On sanottava *itäsakslainen* tai sitten sanaliittoa käyttäen *Saksan demokraattisen tasavallan kansalainen*.

Puolilainausmerkkien käyttö

Virittäjässä 1972 s. 496—500 ehdotti yliopettaja Vuokko Raekallio-Teppo puolilainausmerkeille (yksinkertaisille lainausmerkeille) varsin laajaa käyttöä: 1) merkityksen ilmaisemiseen (kielitieteellisessä tekstissä), 2) sitaatin sisäiseen sitaattiin, 3) osoittamaan »niin sanottu» -sävyä, 4) korostamaan sanaa, 5) rajamaan yhdyssanan määräiteosana olevaa sanaliittoa, 6) »puolisitaatteihin» (esim. lehtiotsikoissa, jotka eivät ole varsinaisia sitaatteja mutta joihin on otettu jonkun henkilön lausumasta ydinaines). Täydet (kaksinkertaiset) lainausmerkit olisivat jääneet osoittamaan 1) sitaattia, 2) taideoksen nimeä, jos selvyys vaatii välimerkkejä, 3) poikkeamaa yleiskielestä, 4) poikkeuksellista merkitystehtävää, esim. leikillisyyttä, 5) (puolilainausmerkkien ohella) »niin sanottu» -sävyä.

Kirjoituksen johdosta laatimassaan alustuksessa prof. Sadeniemi huomautti mm. siitä, että muiden kielten oikein kirjoitusohjeet eivät yleensä tunne muuta puolilainausmerkkien käyttöä kuin käytön täysien lainausmerkkien sisässä. Hän jatkoi:

Kuten Vuokko Raekallio-Tepon artikkelistakin näkee, puolilainausmerkkien käyttö on meillä tullut varsin yleiseksi ja saanut suosittelijoita kirjoitusoppaiden tekijöistäkin. Sen sijaan mielipiteet siitä, missä tehtävässä niitä on käytettävä, menevät ristiin. Pidänkin V. R.-T:n esittämän tapaista suositusta epärealistisena — kirjoittajat eivät osaisi erottaa esim. leikillisyyttä ja »niin sanottu» -sävyä.

Pidän edelleen puolilainausmerkkien laaventunutta käyttöä tarpeettomana ja hämmentävänä. *V i r h e e l l i s e n* ä sitä ei toki voi pitää, siksi yleiseksi se on tullut erityisesti tapauksissa, joissa ei ole kysymys suorasta esityksestä — suora esityshän tavallisesti osoitetaan ajatusviivoilla.

Tähdennystä ansaitsee se scikka, että taideoksen nimi yms. usein on syytä panna lainausmerkkeihin. Tämä koskee esim. elokuvien nimiä — nehen ovat usein jopa monisanaisia.

Alustuksen mukaisesti lautakunta piti parhaana edelleen suositella puolilainausmerkkejä käytettäväksi lähinnä vain toisten lainausmerkkien sisällä ja kielitieteellisessä tekstissä sanan merkitystä osoittamaan. Kuitenkin on myös laajempi puolilainausmerkkien käyttö hyväksyttävää. — Kirjojen yms. nimissä on lainausmerkkien käyttö suositeltavaa selvyuden lisäämiseksi.

Sanasto- ja lyhenneseikkoja

Aiemmin kielilautakunta oli suosittanut asua *asfaltti*. Asiaa uudelleen harkittuaan se (v. 1973) katsoi hyväksyttäväksi myös rinnakkaisasan *asvaltti*. (Rinnakkaisuus *asfaltti* ~ *asvaltti* kirjattiinkin sitten jo samana vuonna ilmestyneessä Nykysuomen sivistyssanakirjassa.)

Kuulonhuoltoliiton esityksen mukaisesti suositettiin seuraavaa sanakolmikkoa: *kuulovammainen* (yläkäsité), *huonokuuloinen* ja *kuuro* (alakäsitetä). Pidettiin parempana sanaa *huuliltaluku* kuin sen vastineeksi ehdolla olleita sanoja *huulioluku* ja *näkökuulo*.

Erään teollisuuslaitoksen tiedustelun johdosta suositettiin sanaa *hyvite* pitemmän ja asiallisesti harhauttavan *hyvityslaskun* sijaan.

Käsiteltiin *rikas* ja *köyhä* -loppuisia yhdysadjektiveja. Nykysuomen sanakirjassa niitä on mukana jokin määrä, mutta tällaisista hakusanoista on yleensä viitattu toisentyyppeihin, suositeltavampiin (esim. *vivahdusrikas* → *rikas*-, runsasvivahteinen, vivahteikas, vivahduksekas). Lautakunta pysyi samalla kannalla; tyyppiä ei pidetty

suositeltavana paitsi ahtaasti terminomaisessa käytössä (*kalsiumkarbonaattirikas*).

Nykysuomen sanakirjan kannalle lautakunta asettui myös *huomioida*-verbin käyttöä v. 1975 käsitellessään. Suositellaan siis jatkuvasti verbin käyttöä merkityksessä 'tehdä huomioita', ei merkityksessä 'ottaa huomioon' tai 'huomata'.

Viime vuosina yleistyneet sanat *seuranta* ja *ohjanta* todettiin johdoltaan poikkeukselliseksi. *Ohjannan* sijaan suositettiin sanoja *ohjailu* tai *ohjaus*, ja *seuranta* voidaan tarpeen tullen korvata sanoilla *seuruu* tai *seurailu*.

Tunnin kansainvälisen tunnuksen *h* ja suomessa käytettävän lyhenteen *t* kesken suositettiin työnjakoa, jonka mukaan tunnusta *h* käytettäisiin vain tekniikan ja matematiikan kielessä, lyhennettä *t* yleis- kielessä.

Lauseopin seikkoja

Prof. Terho Itkosen alustuksen pohjalta (julkaistu hänen teoksessaan »Näillä näkymin» s. 103—116) käsiteltiin eräitä lauseopin kysymyksiä:

1. Eksistentiaalisen referatiivirakenteen subjektin sija.

Tällainen subjekti on objektin sijoissa (akkusatiivissa tai partitiivissa), ikään kuin se olisi rakennetta hallitsevan verbin objekti. Esim. *Huomasin tekstiin jääneen virheen* (yks. päätteellinen akk.) ~ *Tekstiin huomattiin jääneen virhe* (yks. päätteetön akk.). *Hän kertoi* ~ *Kerrottiin autossa tulleen vieraita* (partit.).

Tämän kieliopissa ja käsikirjoissa esitetyn käytännön ohella on nykyään myös toisenlaista käytäntöä: yks. päätteellisen akkusatiivin asemesta nominatiivi. Tällaista käyttöä tavataan mm. omistajan- adessiivin yhteydessä ja kyseessä (*kysymyksessä*) on -rakenteissa. Sitäkin pidettiin hyväksyttävänä: *Luulen hänellä olevan asiaa toinen käsitys* (tai: *toisen käsityksen*), *Arvelin kyseessä olleen poikkeustapaus* (tai: *poikkeustapauksen*).

Erikoisasemassa ovat sellaiset tapauk-

set, joissa eksistentiaalisen referatiivirakenteen subjekti edeltää hallitsevaa verbiä. Silloin suositellaan päätteellistä akkusatiivia: *Millaisen suhteen sinä luulet kirjailijoilla olevan tyylin?*, *Jonkin maininnan tästä asiasta minä toivoisin olevan edes alkulauseessa*. (Passiivimuotoisen predikaatin hallitsemassa eksistentiaalisessa rakenteessa tuntuu luontevimmalta kuitenkin päätteetön akkusatiivi: *Jokin maininta toivottiin olevan edes alkulauseessa*. Vrt. vastaavaan ei-eksistentiaaliseen rakenteeseen, jonka subjekti on genetiivissä: *Tämän maininnan katsottiin sopivan parhaiten alkulauseeseen*.)

2. Passiivisen referatiivirakenteen objektin sija.

Tällainen objekti noudattaa yleisiä objektisääntöjä, ikään kuin se olisi rakennetta hallitsevan verbin objekti. Esim. *Hän ilmoitti kokeessa saadun aivan toisen tuloksen* (yks. päätteellinen akk.) ~ *Kokeessa ilmoitettiin saadun aivan toinen tulos* (yks. päätteetön akk.).

Tämän ohella tavataan kuitenkin myös toista käytäntöä: yksikön päätteellisen akkusatiivin asemesta päätteetön, milloin referatiivirakenteen objekti on partisiipin jäljessä. Esim. *Uutinen kertoi maahan saadun uuden hallituksen* (tai: *uuden hallituksen*). Tätäkin käyttöä pidettiin hyväksyttävänä. (Huom. kuitenkin aina päätteellinen akkusatiivi seuraavanlaisissa tapauksissa, joissa referatiivirakenteen objekti edeltää partisiippia: *Luulin sen työn jo tehdyn*, *Millaisen ohjeen toivoisit annettavan?*).

3. Eräitä referatiivirakenteen predikaatiivitapauksia.

Kenen hän sanoi vieraan olevan?, *Millaisen hän sanoi vieraan olevan?*, *Kuinka vanhan hän sanoi rouva S:n olevan?*, *Yhtä hullun minä luulen hänen olevan kuin ennenkin*. Vaikka referatiivirakenteen predikaatiivin sijaksi yleensä suositetaan nominatiivia (tyypissä *Hän sanoi vieraan olevan väsynyt* ~ *naapurin poika*), tällainen alkuasemainen predikaatiivi on mieluummin päätteellisessä akkusatiivissa (*ken*-pronomini yks.

genetiivissä). Nominatiivikin on silti katsottava mahdolliseksi. (Passiivimuotoisen predikaatin hallitsemassa rakenteessa se tuntuu suorastaan luontevammalta: *Kuin-ka v a n h a hänen väitetään olevan?*).

4. Predikaatin numerus eräissä predikatiivilauseissa.

a) Seuraavan tyyppisissä lauseissa näkee kahtalaista käytäntöä: *Seuraava aihe oli ~ olivat Suomen rauhanneuvottelut, Tuotannon ensimmäinen edellytys on ~ ovat riittävät henkiset resurssit*. Predikaatin numerus voi siis määräytyä joko alkuasemaisen (yks. nominatiivimuotoisen) tai jälkiasemaisen (mon. nominatiivimuotoisen) substantiivin mukaan. Kumpaakin käyttöä pidettiin hyväksyttävänä.

b) Yksikkömuotoista kopulaa tapaa usein silloinkin, kun edellä on mon. nominatiivimuotoinen subjekti ja jäljessä yks. nominatiivimuotoinen predikatiivi: *Penkinpainajaiset on ainutkertainen juhla kullekin, Maataloushinnat on keskeinen kysymys*. Tätä tyyppiä ei suositella huolelliseen yleiskieleen. Myös monikkomuotoinen predikaatti (*Maataloushinnat ovat keskeinen kysymys*) tuntuu aivan luontevalta, ja jos yksikkö hyväksyttäisiin alkuasemaista monikollista subjektiä seuraavan predikaatin numerukseksi tässä erikoistapauksessa, voisi seurauksena helposti olla vieremä, jolla ei ole enää rajoja.